

DIVADLO JAKO PROSTŘEDEK POLITICKÉ PROPAGANDY V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Jiří Rak

Honosné stavby divadelních budov, s nimiž se běžně setkáváme ve většině evropských měst, svědčí nad jiné výmluvně o významu, který měšťanská společnost divadlu přikládala. A můžeme rovnou konstatovat, že motivace tohoto zájmu o divadelní dění byla z velké části politického a reprezentativního charakteru.

Myšlenka využívat účinnosti divadelních představení k propagaci určitých politických nebo ideologických postojů a názorů je pochopitelně staršího data. Stačí v této souvislosti připomenout jezuitské školské hry patřící mezi účinné prostředky protireformace a ze 17. století známe také řadu her a interludií oslavujících panující habsburský rod, idealizujících jeho spravedlivou vládu a propagujících cíle jeho politiky /např. války proti Turecku/. Přesto je ale možno říci, že vrcholu svého politického působení divadlo dosahuje až v souvislosti s celkovou demokratizací společnosti v 19. století. Výjimkou z tohoto trendu není pochopitelně ani divadlo české — na jeho vývoji je naopak možno velmi dobře pozorovat jednotlivé etapy českého národního hnutí.

V prvních počátcích českého divadla, spadajících, jak známo, do poslední čtvrtiny 18. století, nelze ještě dost dobře mluvit o nějaké vyhraněné politické koncepci. Osvícenská společnost si významu divadla byla vědoma a snažila se ho využít pro své obecně pojímané humánní a osvětové cíle — s těmito tendencemi či s jejich ohlasy se v českém prostředí setkáváme. Tak píše pražský měšťan František Jiřík ve své žádosti o povolení divadla v roce 1784, že „každý rozumný a znalec dějin ví, že umění herecké mělo a má vliv také na mravnost státu, že v mnoha případech tříbí pojmy a vzdělává lidi“¹/ a na počátku devadesátých let vydává Prokop Šedivý překlad Schillerovy mannheimské přednášky pod názvem Krátké pojednání o užitku, který ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo působiti může. Tento užitek spočívá v tom, že „nám divadlo osudy lidské v známost uvádí, ono nás také učí, bychom spravedlivěji s nešťastným nakládali a mírný slušný soud nad ním drželi . . . Divadlo jest všeobecný pramen, z něhož dobře smejšlející lidé moudrost váží a ji v celé obci rozšiřují. Divadlo jest škola, kde se lidé zdravě uvažovati, důkladně jednati a čistěji cítiti učí. Divadlo příčinou jest, že lidé divokost mravů svých ze sebe skládají, že pověrectví mívají a že noc světlu vítězujícímu ustupuje“²/. V podobném duchu se pak většina žádostí o povolení českého divadelního provozu odvolává na snahu zušlechtovat a osvěcovat co nejširší vrstvy publika. Proto se také v repertoáru objevují hry propagující tyto osvícenské tužby — bojují proti pověrám a snaží se odstraňovat zakořeněnou nedůvěru vůči novým ideím. Určité politické tendence je snad možno spatřovat v některých dramatech reagujících na nedávné události, jako bylo Stunovo Selské buřičství v Čechách nebo rezonujících současný boj josefínského státu proti výsadám feudální šlechty a za vytvoření jednotného státního vlastnictví symbolizovaného postavou panovníka. „Poddaní patřejí nejprve císaři

a potom teprve hraběti," říká jedna z hlavních postav dramatu Odběhlec z lásky synovské³/.

Oproti těmto obecným trendům nese české divadlo navíc svůj základní rys, kterým je jeho české vlastenectví, úsilí o povznesení českého jazyka a rozšíření lásky k národu i vlasti. Před cizinou tak má být podán důkaz o kulturnosti a vyspělosti češtiny, která je schopna i dramatického účinku, a pro domácí publikum zaznívají z jeviště výzvy k obětavé práci pro vlast a národ a o lásce k nim jako nejvyšším mravním principu.

Tato vlastenecká idyla ale poměrně brzy skončila a představitelé počínajícího českého národního hnutí byli náhle konfrontováni s převratnými politickými událostmi následujícími po vítězství Velké francouzské revoluce. Monarchie stála od počátku v řadách nesmiřitelných nepřátel revolučních myšlenek a vbrzku se ukázalo, že jim není možno čelit pouze na bitevních polích a uvnitř hranic jenom prostou metodou zákazů. Bylo zřejmé, že je nutno vybudovat vlastní protirevoluční a později protinapoleonskou propagandu polemizující s protivníkovými principy a idealizující domácí poměry. Do této propagandistické akce se zapojila naprostá většina české vlastenecké inteligence. Její spisy se nyní zaměřují především na zdůrazňování tradic české loajality vůči habsburskému domu, s nepokrytou tendencí jsou popisovány výhody, kterých Češi v rámci monarchie požívají, a válečné výzvy apelují na starou českou vojenskou zdatnost. Stranou tehdy nemohlo zůstat ani divadlo, i když se zde nesetkáváme s díly takové účinnosti, jako mělo např. Kleistovo drama Hermannsschlacht. Byla uváděna řada příležitostných her, jejichž tendenci vyjadřují již tituly způsobem nevyžadujícím dalšího komentáře. Tak třeba 20. listopadu 1796 byl uveden Thámův překlad Čechové, vlastně Rakušané a původní Heimbacherova hra Češi jsou praví vlastencové⁴/. Dramatické formy pro zvýšení účinnosti také využila řada propagačních brožur, jako např. Rozmlouvání rakouských bojovníků v vojenském ležení na jaře léta 1809, jehož autorem byl G. A. Gundelfinger a do češtiny je přeložil a upravil Bohumír Dlabač. Rozhovoru se zde účastní příslušníci jednotlivých zbraní /kyrysník, dragoun, husar, pěšák, dělostřelec a granátník/, kteří se přátelsky přou o to, čí zbraň je pro nepřítele škodlivější a nebezpečnější. Dlabač sám byl autorem Rozmlouvání o nynější vojně mezi farářem a sedlákem českým, které vyšlo také v roce 1809. Farář zde poučuje sedláka o štěstí, kterého se mu dostalo tím, že se narodil jako rakouský poddaný a přesvědčuje jej, aby nevěřil podvratným zprávám.

Příkladem agitační politické hry z vrcholného období rakouské protinapoleonské propagandy, kdy se monarchie snažila o vedení vlastní lidové války, je Rulíkův Vlastenecký mladý rekruta z roku 1808. Hrdinou hry odehrávající se v českém raném středověku je mladý chlapec, který chce dobrovolně sloužit knížeti Oldřichovi „až do roztrhání těla“, a protože mu vůdce českého vojska vysvětlí, že podle knížecího nařízení mohou do vojska vstupovat mladíci nejméně šestnáctiletí, nastoupí mladý Miloslav službu alespoň jako tambor.

Dobrým příkladem politickopropagační hry ze závěrečného období napoleonských válek pak mohou být Štěpánkovi Vlastenci aneb slavnost lipského vítězství⁵/. Jejich

hlavní hrdina, hospodský Michal, je přímo ztělesněním ideálního rakouského „hodného poddaného“. Svědčí o tom již jeho první vstup na jeviště, kdy si v povznesené náladě pobrukuje pozdější císařskou hymnu „Zachovejž nám Bože krále“ a v průběhu krátké hry se mu podaří splnit všechny požadavky, které na tehdejší vesnici mohly být kladeny. Pošle syna k zemské obraně, s nadšením poskytuje koně pro vojenské dodávky a obětavě pomáhá při ošetřování transportu raněných. Je přesvědčen o správnosti rakouského stanoviska a radikálně vystupuje proti rozkladné šeptandě, když např. říká židu Davidovi pochybujícímu o císařských vítězstvích: „Vaše zprávy a ti, kteří vám je posílají, patří na šibenici.“ Na závěr celé hry, která je nádhernou ukázkou loajálního proudu českého vlastenectví, se shromáždění vesničané radují ze zprávy o vítězné bitvě u Lipska: „Sláva, sláva dvoru rakouskému! Radujme se z toho, že zůstaneme Češi, nebo si nás chtěl již dávno Francouzský národ podmanit, ale naše věrnost je větší než jeho ouskočnost.“

Na české publikum pak atraktivně působila také skutečnost, že zde Štěpánek uvedl na scénu i ruské kozáky bratřící se s českými venkovany — z dobového tisku známe dostatek dokladů nadšení, které při uvádění této hry v divadle propukalo^{6/}.

Po skončení napoleonských válek nastává doba odlivu politických emocí a vláda císaře Františka se snaží o konzervování daného stavu a o zamezení všem změnám. Pro české hnutí byla určující ta skutečnost, že bylo nuceno omezit se pouze na pěstování jazyka a literatury a abstrahovat ode všech samostatnějších politických projevů. Cenzurními a policejními orgány bylo zvláště sledováno divadlo jako snad jediné místo, kde se mohl legálně shromáždit větší počet lidí, a bylo zde tedy aktuální nebezpečí jejich ovlivnění pro stát nepřátelskými idejemi. Za této situace ovládají jeviště romantické rytířské hry, sentimentální tragédie nebo lidové frašky. Přímé politické projevy jsou zcela vyloučeny nebo se omezují na projevy loajality a příchylnosti k trůnu jako Klicperova dramatická předehra k narozeninám Ferdinanda V. *Der Habsburg Mauer*^{7/}. Nepopiratelný význam českého divadla leží v této době především v jeho usilování vlasteneckém, v šíření národní ideologie a je možno konstatovat, že tuto svou roli splnilo, jak dostatečným způsobem dokazuje také divadelní původ naší národní hymny.

Pokud jde o přímé politické působení českého divadla v době předbřeznové, shledáváva je v něm snad jediné cenzura /stačí připomenout Tylův povzdech, že tehdy nebylo povoleno říci na jevišti ani „pro pána krále“, aby tak nebyla připomínána bývalá česká samostatnost^{8/} a potom ovšem obecnostv touto cenzurou vychovávané. Tímto způsobem bylo možné podsouvat, zvláště do historických her, utajený politický význam, a divadlo tak do jisté míry suplovalo politickou publicistiku a především politickou výchovu.

Přese všechny vládní snahy ale ruku v ruce s rozvojem národního hnutí a s celoevropským vývojem šla i stoupající politizace české společnosti nebo alespoň jejích hlavních mluvčích a v tom samozřejmě i politizace úkolů kladených na divadlo.

Výrazně politické motivy zaznívají např. z přednášky o významu divadla, kterou měl na počátku čtyřicátých let mladý Josef Václav Frič pro své spolužáky. Kromě obecných úvah o povzbuzení lásky k vlasti uvedl zde i to, že by divadlo podle jeho

názoru „... mělo vychovat obecnstvo v řádné sebevědomé a neohrožené občany. Mělo býti kazatelnou i katedrou zároveň tak, aby z jeviště zaznívala slova povzbuzující k lásce vlastenecké a k udatnosti, rozněcující idey samostatnosti“⁹/. Proti předchozímu vlasteneckému horování je to pokrok jistě výrazný. Divadlo se již neomezuje jen na výchovu k vlastenectví, ale objevují se zde nové pojmy jako občan, samostatnost. Samozřejmě že nelze tato slova radikálního Friče, psaná mnoho let po události, kterou popisují, přeceňovat nebo zevšeobecňovat, ale náladu doby vyjadřují jistě dobře. Mladší generace se již nespokojovala s planým vlastenčím staršího typu, byla sebevědomější a cílevědomější. Chtěla pro vlast také pozitivně pracovat — nezapomeňme, že je to stejná doba, kdy Havlíček vystupuje se svou známou kritikou Tylova Posledního Čecha.

Ve čtyřicátých letech české národní hnutí vstupuje do kvalitativně nové etapy svého vývoje. Je to doba, kdy si jeho nejlepší představitelé uvědomují, že časy, kdy se vlastenecká činnost mohla omezovat na záchranu jazyka, již minuly a že další setrvávání na tomto stavu by bylo na škodu věci. Za programové prohlášení v tomto směru je možno považovat Palackého Předmluvu k vlasteneckému čtenářstvu z roku 1837, kde po stručné rekapitulaci úspěchů dosažených v posledních letech říká jasně: „Co nyní chceme — Rádi bychom pokročili dále . . . Nyní ale, když jsme se co do jazyka téměř již naroveň s jinými vzdělanými národy dostali, nastává nám jiná práce a povinnost, abychom totižto k věcem samým zřetel svůj obraceli a s těmito národy zároveň a v závod o palmu skutečné osvěty i vědecké i krásocitné i průmyslové se snažili.“¹⁰/

A skutečně léta čtyřicátá jsou ve znamení rozmachu — zásluhou Palackého se národní snahy pevně zachytily v Královské české společnosti nauk, bylo pro ně získáno Vlastenecké muzeum. Budoucí čeští politikové svádějí vcelku úspěšný zápas o počestění Průmyslové Jednoty a v Praze vzniká Měšťanská beseda jako společenské středisko českého měšťanstva. V těchto poměrech se Češi ovšem již nehodlají dále spokojovat jen s několika z milosti povolenými českými představeními ve Stavovském divadle a omezovat se na činnost vlasteneckých ochotníků.

Není tedy jistě náhodou, že v polovině čtyřicátých let vstupuje do českého divadla opět politická problematika, tentokrát ale divadlo nemá být jejím hlasatelem či nositelem, ale samo se stává objektem politického snažení. Roku 1845 totiž znovu ožívá úsilí o vybudování samostatného pouze českého divadla, které je zde chápáno v první řadě jako jeden z atributů a důkazů národní svébytnosti. Výraznou političnost této akce dokládá jistě i ta skutečnost, že v jejím popředí stál budoucí vůdčí český politik František Ladislav Rieger. Nebude jistě na škodu se jí zabývat trochu podrobněji právě vzhledem k tomu, že se jedná o celkem málo známý doklad české předbřeznové politiky, dokazující její poměrnou sílu a vyspělost i modernost provedení.

Na počátku roku 1845 podal Rieger zemskému výboru jménem skupiny majetných pražských měšťanů žádost, aby stavové českému divadlu přenechali jedno ze svých divadelních privilegií. Od podobných žádostí o povolení ochotnického divadla, jak je známe z předchozích let, které se odvolávaly hlavně na to, že výtěžek z představení bude užit výhradně k dobročinným účelům apod., se Riegrovo memorandum

podstatně liší. Promlouvá zde nový, sebevědomý duch mladé české společnosti, která se již nechce doprošovat poskytování koncesí, ale požaduje to, co jí podle práva náleží. Rieger se zde dovolává početního vzrůstu pražského obyvatelstva, které /včetně předměstí a garnizon/ dosáhlo již počtu 130 000 a toto číslo se v krátké době ještě zvýší v důsledku vybudování železničního spojení. Také nepopíratelný rozvoj české literatury a její působení na měšťanstvo /v originále „die Bürgerklasse“ / a celý národ poskytuje, podle jeho názoru, záruku dobré úrovně budoucích českých představení. Nechceme zamlčovat, praví se dále v žádosti, jakou bolestí nás naplňuje skutečnost, že rodově navzájem spříznění Češi /v originále „die Czechen“/, Moravané, Slezané a Slováci, spojení od staletí požehnanou vládou habsburského rodu a společným spisovným jazykem, nemají dostatečný prostor pro pěstování vlastní dramatické literatury. Zvláště pak iniciátory akce naplňuje studem myšlenka, že Češi /v originále „die Böhmen czechischer Zunge“/, jejichž předkové se v pěstování ušlechtilých umění plně vyrovnali všem sousedním státům, nyní zůstávají pozadu a v kruhu evropských civilizovaných národů jsou jediní, kteří nemají své vlastní divadlo. Shoda s výše citovanými slovy Františka Palackého je zde jistě markantní. Významná je také ta pasáž žádosti, která uvažuje o umístění budoucí divadelní budovy, jež musí splňovat všechny požadavky národní reprezentace. Z tohoto hlediska se pak jako nejvýhodnější jeví právě budované vltavské nábřeží, vedle staveniště pomníku císaře Františka. Jedná se tedy o místo skutečně důstojné, kde by divadlo tvořilo protějšek dominantě Hradčan a navíc o místo, na němž se již počátkem čtyřicátých let snažil Palacký umístit reprezentativní budovu pro českou vědu a umění, tzv. Francisceum, které mělo pojmout sbírky Vlasteneckého muzea a Společnosti vlasteneckých přátel umění¹¹/.

Když byla Riegrem podaná žádost v zemském sněmu kladně vyřízena, sešla se v následujícím roce 1846 společná schůze pražského měšťanstva a stavovských zástupců, na níž bylo dohodnuto založení akciové společnosti pro vybudování českého divadla. Duší akce byl, jak je uváděno, opět Rieger, méně se již ví o spoluúčasti tehdejší vůdčí osobnosti národního hnutí — Františka Palackého. V Riegrově pozůstalosti je ale doložena návrhem stanov pro tuto společnost korigovaným a v postatných pasážích doplňovaným Palackého rukou.¹²/ Na vzpomenuté schůzi byl také zvolen třicetičlenný výbor, který se měl postarat o císařské povolení společnosti a řídit její první činnost. Volba byla provedena tím způsobem, že každý účastník napsal jména osob, které si přál mít ve výboru zastoupeny, a za zvolené bylo považováno prvních třicet jmen, která získala nejvíce hlasů, při jejich rovnosti mělo rozhodovat stáří kandidátů. Dochovaný seznam ze sčítání hlasů¹³/ tak tedy výmluvně dokládá popularitu a autoritu jednotlivých osobností.

Nejvíce hlasů /84/ dostali Josef Matyáš Thun a Jan Norbert Neuberger; čtvrtým s počtem 65 hlasů je František Palacký a šestým známým mecenáš, majitel liběchovského panství Antonín Veith a hned za ním František Ladislav Rieger. Tímto umístěním je jasně doložena jeho vynikající politická autorita, nezapomeňme, že tehdy nebyl ještě dostudovaný a na seznamu je uveden jako „kandidát práv a majitel mlýna“. Za ním následují představitelé pražských měšťanských kruhů: dr.

Josef Frič, Martin Brabec, Jan Slavík, František Pšross, Emanuel Zdekauer a jiní a někteří aristokraté: kníže Kamil Rohan s 49 a Hanuš Kolovrat se 43 hlasy. Nejvíce překvapuje špatné umístění známých vlastenců — Pavel Josef Šafařík je dvacátý druhý s 39 hlasy, Josef Jungmann dvacátý čtvrtý se 36 hlasy a Jan Svatopluk Presl dvacátý sedmý také s 36 hlasy. Václav Hanka se do výboru nedostal — skončil s pouhými 5 hlasy, sládek Fingerhut získal jenom dva příznivce, kanovník Pešina a Jan Erazim Vocel /tehdy zastával významné místo redaktora muzejního časopisu/ obdrželi pouze po jednom hlasu.

I když žádost o povolení akciové společnosti zůstala až do roku 1848 ležet ve Vídni, aniž by se dočkala vyřízení, byl politický význam celé akce jistě nepopíratelný — jasně jej formuluje Rieger v dopisu Karlu Huškovi z roku 1846: „Bůh dej, aby se věc jen dobře dařila. Záleží na tom nesmírně mnoho, zvláště vážnost národu našeho před světem a před samou vládou, kteráž dle zdaru věci té sílu a intenzivnost naší národnosti měřiti bude.“^{14/}

Starosti o povolení českého divadla byly ale v krátké době vystřídány starostmi závažnějšími — událostmi revolučního roku 1848, a tato doba všeobecného zpolitizování naprosto vyřadila divadlo z arény českého politického života. Ze soudobých pamětí se ještě dozvíme, že zpráva o pařížské únorové revoluci se v Praze nejprve rozšířila mezi účastníky plesu pořádaného ve Stavovském divadle a že ze své lóže v tomto divadle oznámil hrabě Stadion zprávu o odvolání Metternicha, a pak zmínky o divadle z těchto dokumentů mizí. Je to jev logický a naprosto přirozený — pro politickou činnost se tehdy otevřely normální možnosti, především publicistické a divadlo je již nemuselo suplovat, jako tomu bylo v době předbřeznové. Jistě se i v této oblasti dělo mnoho nového, byly uváděny hry do té doby cenzurou zakazované a návštěva divadla se stala reprezentační součástí všech významnějších společenských akcí té doby, ať to byly oslavy univerzitního jubilea nebo Slovanský sjezd. Přesto ale překvapuje mlčení pamětníků o těchto událostech, což značně kontrastuje s podrobnými popisy bohoslužby na Bílé hoře, výzdoby jednacího sálu Slovanského sjezdu, pořadí průvodu ubírajícího se na mši na Koňský trh apod.

Až na konci revolučního období opět ožívají akce za zřízení samostatného českého divadla, které vedly k ustavení Sboru pro postavení Národního divadla, jehož dějiny tvoří ale již novou, samostatnou kapitolu. Pokud jde o přímé politické působení našeho divadla v první polovině minulého století — znovu vystupuje do popředí na samém konci tohoto období. Po odlivu revoluční vlny, na sklonku roku 1848, tedy v době počínajícího omezování politické publicistiky, se konala v Praze premiéra Tylova Jana Husa a tu Jakub Malý, který jinak ve svých vzpomínkách po celý revoluční rok nevěnuje divadlu ani řádek, poznamenává, že neobvykle velká účast publika na této premiéře byla důkazem národní a politické pokročilosti.^{15/}

Příloha

Ve všeobecné schůzce pánů oučastníků příprav ku zřízení akcionářské jednoty pro české divadlo dostali níže psaní pánové následující počet hlasů:

Jeho Excellenci Jos. Mat. hrabě Thun	84	44.	Havránek velkokupec	22
Pan Jan Norbert rytíř z Neuberka	84	45.	Klicpera c. k. profesor	22
Jeho Jasnost kníže Karel Schwarzenberk	75	46.	baron Koc	22
Pan Leopold šlechtic Lammel	67	47.	JUDr. Rozkošný	22
Pan Palacký stavovský historiograf	65	48.	Halla velkokupec	21
František hrabě Thun syn	62	49.	Doubek representant a majitel Platejsu	18
Veith Antonín pán na Liběchově	61	50.	Kolbe velkokupec	17
Rieger Fr. Lad. kand. práv a majitel mlýna	60	51.	Dittrich měšťan a dřevař	15
Brabec Martin měšťan a obchodník v dříví	59	52.	Haklík měšťan a městský kasír	14
Vojtěch Lanna c. k. šifmistr	57	53.	Korb rytíř z Weidenheimu	14
Fritsch Jos. JUDr. a advokát	56	54.	Jeho Jasnost kníže Karel Auersperk	13
Slavík Jan mlynář	52	55.	Pan JUDr. Mudroch advokát	13
Jindřich sládek	49	56.	Pan Feigl měšťan a representant	13
Jeho Jasnost kníže Camil Rohan	49	57.	Pan Kazda c. k. inženýr a majitel statku	13
Pan František Pšross měšťan a representant	48	58.	Novotný Jan měšťan	12
Pan baron Robert Hildtprandt	47	59.	JUDr. Vaňka advokát	12
Pan Albert Klein podnikatel železné dráhy	47	60.	rytíř z Müllera měšťanosta	11
Emanuel Zdekauer velkoobchodník	46	61.	Kranner architekt	11
Veith Václav pán na Kolíně	45	62.	hrabě Fridrich z Dejmu	10
hrabě Hanuš Kolovrat	43	63.	Pan JUDr. Helminger advokát	10
hrabě Jindřich Kolovrat	42	64.	Pan rytíř Bohuš	9
Šafařík PhDr. a c. k. custos	39	65.	Fanta MedDr.	9
Pleschner Eduard velkokupec	39	66.	Mňouček sládek	9
Jungmann Jos. rytíř řádu Leopoldova	36	67.	JUDr. Porth advokát	9
Baron z Aehrenthalu Lexa	36	68.	Jeho Jasnost kníže Adolf Schwarzenberk	9
J. Svatopluk Presl c. k. profesor	36	69.	Pan Hlaváč sládek, representant	8
Pan Fr. Vaňka sládek	36	70.	JUDr. Hoffmeister advokát	8
JUDr. Kaňka advokát	34	71.	hrabě Jos. Kinský	8
Jeho Jasnost Hugo kníže Salm	34	72.	baron Riese	8
Pan hrabě Lev Thun	34	73.	Martin Wagner majitel statků	8
Pan JUDr. Strobach	34	74.	Herget starší representant	7
32. Pan Václav Novotný majitel Žofína	33	75.	hrabě z Kounic Michal	7
33. Pan Vyšín jun. sládek	32	76.	Kose velkokupec	7
34. Pan hrabě Moric Dejm	31	77.	rytíř Kalina z Jathensteina	7
35. Pan JUDr. Maier	31	78.	[chybí]	
36. hrabě Albert Dejm	29	79.	hrabě Ervín z Nostic	7
37. Ondřej Haase knihtiskař	29	80.	Vyskočil mlynář	7
38. A. Fiedler velkokupec	28	81.	Wolf sládek	7
39. Albert hrabě z Nostic	26	82.	JUDr. Červinka majitel statku	6
40. MedDr. Caspar	25	83.	rytíř z Eisensteinu Vojtěch	6
41. Ripota stavitel	25	84.	Francl Bedřich mlynář	6
42. Richter Prokop měšťan a zlatník	24	85.	Jedlička měšťan	6
43. Harrach hrabě	22	86.	baron Hrubý z Jelení	6
		87.	Jeho Jasnost kníže Josef z Lobkovic	6
		88.	Pan Jan šlechtic Nádherný	6

89. Pan Turecký měšťan a hosp. rada 6
90. Boulogne měšťan a fabrikant 5
91. Hanka bibliotékář 5
92. JUDr. Horáček advokát 5
93. MUDr. Held 5
94. Langer majitel statku 5
95. Mertz měšťan a kupec 5
96. Petřina Dr. a c. k. profesor 5
97. Pan Rezek měšťan 5
98. Richter měšťan, zlatník 5
99. František hrabě Thun otec 5
100. Leo hrabě Thun Excellenci 5
101. Pan Zeyer stavitel 5
102. Pan Duda měšťan, cukrář . 4
103. Danzer měšťan 4
104. Frenzl architekt 4
104.[!] Frey lékárník 4
105. Bohumil Haase knihtiskař 4
106. Hlavsa mlynář 4
107. MUDr. Hofrichter měšťan 4
108. Klecan JUDr. advokát 4
109. Kchom měšťan 4
110. Lederer kupec 4
111. Pavíček stavitel 4
112. Riedl měšťan 4
113. Richter Michal 4
114. Řivnáč knihkupec 4
115. Frant. hrabě Salm 4
116. baron Chanovský 3
117. Hlasivec měšťan 3
118. Kounic hrabě Karel 3
119. Kounic hrabě Ludvík 3
120. Lažanský hrabě 3
121. Neumann JUDr. advokát 3
122. hrabě Nostic Hugo 3
123. rytíř Pecha c. k. gub. rada 3
124. Příbyl vrchní v Karlíně 3
125. MedDr. Staněk 3
126. Veverka obchodník 3
127. Fingerhut sládek 2
128. JUDr. Fischer advokát 2
129. Pan Hubatka lékárník 2
130. Haide c. k. rada 2
131. Jurein měšťan 2
132. JUDr. Kohout advokát 2
133. JUDr. Kiemann advokát 2
134. Macourek kupec 2
135. JUDr. Měchura advokát 2
136. hrabě Morzin 2
137. JUDr. Mužík advokát 2
138. Rosenwald zlatník 2
139. Růžička majitel statků 2
140. Schickl JUDr. advokát 2
141. Schütz mag. rada 2
142. Schoebl měšťan a úředník u stavitelství 2
143. Schlindenbuch JUDr. 2
144. hrabě Arnošt Thun 2
145. hrabě Jindřich Thun 2
146. Vrtátko 2
147. Bubeník 1
148. hrabě Černín 1
149. hrabě Chotek 1
150. Dousek měšťan 1
151. rytíř Eisenstein Václ. 1
152. rytíř Eisenstein Jan 1
153. Fanta kr. vicepurkmistr 1
154. Jednorožec sládek 1
155. Gabriel j. Viland 1
156. Hasner šlechtic z Arthy dvorní rada 1
157. Jeeger měšťan 1
158. Jansa stavitelský rada 1
159. JUDr. Kuchynka peněžník 1
160. rytíř z Kleebornů 1
161. Pan Klenka nákladník /sen neb jun?/ 1
162. Pan Kučera sládek 1
163. Karásek sládek 1
164. Keller kr. vicepurkmistr 1
165. Kuřák měšťan /sen? jun?/ 1
166. Lanna Tomáš obchodník ve dříví 1
167. Mráz representant, měšťan 1
168. Milde sládek /který/ 1
169. Natali měšťan, pekař 1
170. Osborne Dr. měšťan 1
171. Pštros Eman. měšťan 1
172. Pštros Fridrich měšťan 1
173. Pešina kanovník 1
174. Dr. Polák advokát 1
175. Popel měšťan, pekař 1
176. Popelka velkokupec 1
177. Prokop/?/ 1
178. Puteany baron/?/ 1
179. Renner st. obchodník ve dříví 1
180. Renner ml. obchodník dtto 1
181. Svoboda/?/ 1
182. Schnirch c. k. inženýr 1
183. Schwertner měšťan, mechanik 1
184. Soukup měšťan 1
185. Schwarz /?/ 1
186. Strobach mlynář 1
187. Urfus majitel statku 1
188. Vocel redaktor musejníka 1
189. K. Vlček representant 1
191.[!] Zippe c. k. profesor 1

Poznámky

- ¹/ Dějiny českého divadla II, Praha 1969, s. 23.
- ²/ Jan Vondráček, Dějiny českého divadla. Doba obrozenecká 1771—1824, Praha 1956, s. 241—242.
- ³/ Dějiny českého divadla II, s. 36.
- ⁴/ Tamtéž, s. 82.
- ⁵/ Hra vyšla až roku 1821 ve třetím svazku Divadla od J. N. Štěpánka.
- ⁶/ Dějiny českého divadla II, s. 99.
- ⁷/ Tamtéž, s. 135.
- ⁸/ Tamtéž, s. 210.
- ⁹/ Josef Václav Frič, Paměti, ed. Karel Cvejn, Praha 1957, s. 90.
- ¹⁰/ František Palacký, Předmluva ke vlastenskému čtenářstvu, nově vyd. např. Jan Novotný in: Obrození národa. Svědectví a dokumenty, Praha 1979, s. 303.
- ¹¹/ Archív Národního muzea, Pozůstalost Fr. Lad. Riegra, sign. 130a.
- ¹²/ Tamtéž.
- ¹³/ Tamtéž.
- ¹⁴/ Jan Heidler, Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra I, Praha 1924, s. 19.
- ¹⁵/ Jakub Malý, Naše znovuzrození. Přehled národního života českého za posledního půlstoletí, II; Doba převratu, Praha 1880, s. 157.